

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

ATHENS UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

**Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Πληροφορικής
ΠΜΣ στα Πληροφοριακά Συστήματα**

**Κρυπτογραφία και Εφαρμογές
Διαλέξεις Ακ. Έτους 2018-2019**

Θεωρία Αριθμών και Θεωρία Ομάδων: Μέρος 1

Βασικές Έννοιες

■ Θεωρία Αριθμών και Θεωρία Ομάδων

- ✓ Διαιρετότητα
- ✓ Αλγόριθμος του Ευκλείδη
- ✓ Πρώτοι Αριθμοί
- ✓ Αριθμητική Υπολοίπων
- ✓ Ομάδες – Γραμμικές εξισώσεις $mod n$
- ✓ Δακτύλιοι - Πεδία
  - Πεδία Galois
- ✓ Κινέζικο θεώρημα υπολοίπων
- ✓ Υποομάδες, κυκλικές ομάδες
  - Θεωρήματα Fermat, Euler
- ✓ Ύψωση σε δύναμη

- Μια θεωρία για τους ακεραίους ($\mathbb{Z}$) και ειδικά τους φυσικούς ($\mathbb{N}$)
- Διαιρετότητα
  - ✓ $d \mid a$: ο d διαιρεί τον a (ο d λέγεται διαιρέτης του a και ο a πολλαπλάσιο του d)
  - ✓ Σημαίνει: $a = kd$ για κάποιο ακέραιο k
    - Κάθε ακέραιος διαιρεί το 0.
    - Αν $a > 0$ και $d \mid a$, τότε $|d| \leq |a|$
  - ✓ Κάθε ακέραιος a διαιρείται από τους **τετριμμένους (trivial)** διαιρέτες 1 και a
  - ✓ Οι μη τετριμμένοι διαιρέτες του a καλούνται **παράγοντες (factors)**
    - factors του 20 : 2, 4, 5, και 10

■ Παρατηρήσεις:

✓ $a|b \Rightarrow a|bc$ για κάθε ακέραιο c

✓ $a|b \Rightarrow |a| \leq |b|$ ή $b = 0$

✓ $a|b \wedge b|c \Rightarrow a|c$

✓ $a|b \wedge a|c \Rightarrow a|(b+c)$

✓ $a|b \wedge a|c \Rightarrow a|(bx + cy)$ για κάθε ακεραίους x, y

✓ $a|b \wedge b|a \Rightarrow |a| = |b|$

■ Θεώρημα διαίρεσης (Division theorem)

- ✓ Για κάθε ζεύγος ακεραίων a, b με $b \neq 0$, υπάρχουν μοναδικοί ακέραιοι q και r τέτοιοι ώστε

$$a = qb + r \quad (0 \leq r < |b|)$$

- ✓ Η τιμή $q = [a/b]$ είναι το πηλίκο (**quotient**) της διαίρεσης
- ✓ Η τιμή $r = a \bmod b$ είναι το υπόλοιπο (**remainder**) της διαίρεσης.
- ✓ $b \mid a$ αν και μόνο αν $a \bmod b = 0$ ή $r = 0$.

■ Απόδειξη:

- ✓ Ύπαρξη: είτε induction είτε θεωρώντας το μικρότερο θετικό ακέραιο στην ακολουθία

$$\dots, a-3b, a-2b, a-b, a, a+b, a+2b, a+3b, \dots$$

- ✓ Μοναδικότητα: με εις άτοπο απαγωγή

■ Κοινοί διαιρέτες

- ✓ Αν d είναι διαιρέτης του a και του b , τότε ο d είναι κοινός διαιρέτης (**common divisor**) του a και b .
  - π.χ., οι διαιρέτες του 30 είναι 1, 2, 3, 5, 6, 10, 15, 30
  - και του 24 είναι 1, 2, 3, 4, 6, 8, 12, 24
  - Κοινοί διαιρέτες 24 και 30 είναι 1, 2, 3, και 6.
  - Ο 1 είναι κοινός διαιρέτης για κάθε δύο ακέραιους
- ✓ Κάθε κοινός διαιρέτης είναι το πολύ $\min(|a|, |b|)$

■ Μέγιστος κοινός διαιρέτης

- ✓ $\gcd(a,b)$: ο μεγαλύτερος από τους κοινούς διαιρέτες των ακεραίων a και b (το γράφουμε και $\text{ΜΚΔ}(a, b)$ ή απλώς (a, b)).
  - π.χ., $\gcd(24, 30) = 6$, $\gcd(5, 7) = 1$, και $\gcd(0, 9) = 9$.
- ✓ Αν a και b δεν είναι 0 , τότε ο $\gcd(a, b)$ είναι ένας ακέραιος μεταξύ 1 και $\min(|a|, |b|)$.
- ✓ Συμβάσεις
  - $\gcd(0, 0) = 0$
- ✓ Ιδιότητες:
  - $\gcd(a,b) = \gcd(b,a)$
  - $\gcd(a,b) = \gcd(-a, b)$
  - $\gcd(a,b) = \gcd(|a|, |b|)$
  - $\gcd(a,0) = |a|$
  - $\gcd(a, ak) = |a|$ για κάθε $k \in \mathbb{Z}$

- Μέγιστος κοινός διαιρέτης

- Θεώρημα

Αν a και b μη μηδενικοί ακέραιοι, τότε ο $\gcd(a, b)$ μπορεί να εκφραστεί ως γραμμικός συνδυασμός των a, b (Bezout's identity). Συγκεκριμένα, είναι ο μικρότερος θετικός ακέραιος του συνόλου $\{ax + by : x, y \in \mathbb{Z}\}$ των γραμμικών συνδυασμών των a και b

- Πορίσματα

- Για ακέραιους a και b ,
αν $d \mid a$ και $d \mid b$ τότε $d \mid \gcd(a, b)$.
- Για ακέραιους a και b , και μη μηδενικό n ,
 $\gcd(an, bn) = n \gcd(a, b)$.
- Για θετικούς ακεραίους n, a , και b ,
αν $n \mid ab$ και $\gcd(a, n) = 1$, τότε $n \mid b$.

■ Αλγόριθμος Ευκλείδη

✓ Θα επικεντρωθούμε σε μη αρνητικούς ακεραίους

✓ Στηρίζεται στο:

■ **Λήμμα:** Για κάθε μη μηδενικό ακέραιο a και θετικό b :
 $\gcd(a, b) = \gcd(b, a \bmod b)$

✓ Αλγόριθμος (300 B.C., Στοιχεία του Ευκλείδη, Βιβλίο 7)

$\text{EUCLID}(a, b)$

if $b = 0$ return a

if $a \geq b$ return $\text{EUCLID}(b, a \bmod b)$

else return $\text{EUCLID}(a, b \bmod a)$

■ Παράδειγμα 1

• $\text{EUCLID}(30, 21) = \text{EUCLID}(21, 9) = \text{EUCLID}(9, 3) = \text{EUCLID}(3, 0) = 3$

■ Παράδειγμα 2

• $\text{EUCLID}(18, 12) = \text{EUCLID}(12, 6) = \text{EUCLID}(6, 0) = 6$

■ Αλγόριθμος Ευκλείδη

- ✓ Η αναδρομή ουσιαστικά ανάγεται σε διαδοχικές διαιρέσεις
- ✓ $a = bq_1 + r_1 \quad 0 < r_1 < b$
- ✓ $\gcd(b, r_1)$
- ✓ $b = r_1q_2 + r_2 \quad 0 < r_2 < r_1$
- ✓ $\gcd(r_1, r_2)$
- ✓ $r_1 = r_2q_3 + r_3 \quad 0 < r_3 < r_2$
- .....
- ✓ $r_{j-2} = r_{j-1}q_j + r_j \quad 0 < r_j < r_{j-1}$
- ✓ $\gcd(r_{j-1}, r_j)$
- ✓ $r_{j-1} = r_jq_{j+1}$
- ✓ return r_j

- Παραδείγμα 3
- $a = 1742, b = 494$
- $1742 = 3 \cdot 494 + 260$
- $494 = 1 \cdot 260 + 234$
- $260 = 1 \cdot 234 + 26$
- $234 = 9 \cdot 26$
- $(1742, 494) = 26$

- Παραδείγμα 4
- $a = 132, b = 35$
- $132 = 3 \cdot 35 + 27$
- $35 = 1 \cdot 27 + 8$
- $27 = 3 \cdot 8 + 3$
- $8 = 2 \cdot 3 + 2$
- $3 = 1 \cdot 2 + 1$
- $2 = 2 \cdot 1$
- $(132, 35) = 1$

✓ Ποια η πολυπλοκότητα του αλγορίθμου? (Input = $O(\log_2(a) + \log_2(b))$)

✓ $O(\log_2(b))$ διαιρέσεις αν $a \geq b$ (Finck 1841, Lamé 1844)

✓ Worst case: όταν ένας από τους a, b είναι αριθμός Fibonacci

“We might call it the granddaddy of all algorithms because it is the oldest nontrivial algorithm that has survived to the present day”,
(D. Knuth)

- Εκτενής Αλγόριθμος Ευκλείδη (Extended Euclid Algorithm)
  - ✓ Ο Αλγόριθμος του Ευκλείδη μπορεί να επεκταθεί ώστε
    - να προσδιορίζει το $\gcd(a,b)$, και
    - να προσδιορίζει ένα ζεύγος ακεραίων x, y που ικανοποιούν τη σχέση $\gcd(a,b) = ax+by$
    - Η ιδέα είναι να κάνουμε την αντίστροφη διαδικασία του αλγορίθμου του Ευκλείδη

■ Παραδείγμα 3

- $a = 1742, b = 494$
- $1742 = 3 \cdot 494 + 260$
- $494 = 1 \cdot 260 + 234$
- $260 = 1 \cdot 234 + 26$
- $234 = 9 \cdot 26$
- $(1742, 494) = 26$

- $26 = 260 - 234$
     $= 260 - (494 - 260)$
     $= 2 \cdot 260 - 494$
     $= 2 \cdot (1742 - 3 \cdot 494) - 494$
     $= 2 \cdot 1742 - 7 \cdot 494$

■ Παραδείγμα 4

- $a = 132, b = 35$
- $132 = 3 \cdot 35 + 27$
- $35 = 1 \cdot 27 + 8$
- $27 = 3 \cdot 8 + 3$
- $8 = 2 \cdot 3 + 2$
- $3 = 1 \cdot 2 + 1$
- $2 = 2 \cdot 1$
- $(132, 35) = 1$

- $1 = 3 - 2$
     $= 3 - (8 - 2 \cdot 3)$
     $= 3 \cdot 3 - 8$
     $= 3 \cdot (27 - 3 \cdot 8) - 8$
     $= 3 \cdot 27 - 10 \cdot 8$
     $= 3 \cdot 27 - 10 \cdot (35 - 27)$
     $= 13 \cdot 27 - 10 \cdot 35$
     $= 13 \cdot (132 - 3 \cdot 35) - 10 \cdot 35$
     $= 13 \cdot 132 - 49 \cdot 35$

■ Πρώτοι αριθμοί

- ✓ Ένας ακέραιος $a \geq 2$ του οποίου οι μόνοι διαιρέτες είναι οι τετριμμένοι (1 και a) είναι πρώτος αριθμός (**prime**)
- ✓ Οι πρώτοι αριθμοί διαδραματίζουν ειδικό ρόλο στην θεωρία αριθμών και στην κρυπτογραφία.
  - Πρώτοι 20 primes: 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31, 37, 41, 43, 47, 53, 59, 61, 67, 71
- ✓ Ακέραιος $a > 1$ που δεν είναι πρώτος αναφέρεται ως σύνθετος (**composite**)
- ✓ Ο 1 δεν είναι ούτε prime ούτε composite

■ Πρώτοι αριθμοί

✓ Κάποιοι μεγάλοι πρώτοι:

- $(333 + 10^{793})10^{791} + 1$ (1585 ψηφία, βρέθηκε το 1987)
- $2^{1257787} - 1$ (378632 ψηφία, βρέθηκε το 1996)
- $2^{43112609} - 1$ (σχεδόν 13 εκατομ. ψηφία, Αύγουστος 2008)
- Mersenne primes: πρώτοι της μορφής $2^m - 1$
  - Δεν είναι όλοι οι αριθμοί αυτής της μορφής πρώτοι
- Fermat primes: πρώτοι της μορφής $2^{2^n} + 1$
  - Ομοίως δεν είναι όλοι οι αριθμοί αυτής της μορφής πρώτοι

- Θεμελιώδες Θεώρημα Αριθμητικής: Κάθε ακέραιος μπορεί να γραφτεί με μοναδικό τρόπο ως γινόμενο από δυνάμεις πρώτων αριθμών

$$n = p_1^{e_1} p_2^{e_2} \dots p_r^{e_r}$$

- ✓ όπου p_i πρώτοι, $p_1 < p_2 < \dots < p_r$ και e_i θετικοί ακέραιοι
  - ✓ Το 6000 γράφεται μοναδικά $2^4 \cdot 3 \cdot 5^3$
  - ✓ Απόδειξη με επαγωγή (strong induction)
  - ✓ **Πόρισμα**: Αν p πρώτος και $p|ab$, $\rightarrow p|a$ ή $p|b$ (δεν ισχύει όταν p δεν είναι πρώτος)
-
- Θεώρημα Ευκλείδη: Υπάρχουν άπειροι το πλήθος πρώτοι αριθμοί
  - Απόδειξη: Έστω ότι είναι πεπερασμένοι το πλήθος, π.χ. $p_1, p_2, \dots, p_n$. Θεωρήστε τον αριθμό $p_1 \cdot p_2 \cdot \dots \cdot p_n + 1$.

- Ο $\gcd(a,b)$ θα μπορούσε να προκύψει από την παραγοντοποίηση των a, b σε πρώτους
- Έστω
  - $a = p_1^{e_1} p_2^{e_2} \dots p_r^{e_r}$
  - $b = p_1^{f_1} p_2^{f_2} \dots p_r^{f_r}$
- Τότε $\gcd(a, b) = p_1^{\min\{e_1, f_1\}} p_2^{\min\{e_2, f_2\}} \dots p_r^{\min\{e_r, f_r\}}$
- ✓ Θα ήταν αποδοτική μέθοδος αν μπορούσαμε να υπολογίσουμε τους παράγοντες p_i
  - Καμία μέθοδος μέχρι σήμερα δεν τους δίνει σε πολυωνυμικό χρόνο
- ✓ Ο αλγόριθμος του Ευκλείδη παραμένει ο πιο γρήγορος αλγόριθμος

- Πυκνότητα πρώτων αριθμών
- Πολύ σημαντική η γρήγορη εύρεση πρώτων στην κρυπτογραφία
- Πόσο πυκνοί είναι οι πρώτοι μέσα στο N ?
- **Θεώρημα:** Για κάθε $n \geq 1$, υπάρχει πρώτος αριθμός μεταξύ n και $2n$
- Αρχική απόδειξη: Chebyshev (1850), απλούστερη απόδειξη: Erdos (1932), σε ηλικία 19 χρόνων!
Chebyshev said it
and Erdos said it again
there is always a prime
between n and $2n$
- **Prime Number Theorem:** Έστω $\Pi(N)$ ο αριθμός των πρώτων μέχρι το N . $\Pi(N) \sim N/\log N$

■ Relatively prime numbers

- ✓ Δύο ακέραιοι a , b είναι πρώτοι μεταξύ τους (relatively prime) αν $\gcd(a, b) = 1$.
  - Π.χ., 8 και 15 είναι relatively prime,
    - οι διαιρέτες του 8 είναι ο 1, 2, 4, και 8,
    - οι διαιρέτες του 15 είναι οι 1, 3, 5, και 15.
  - Από τον αλγόριθμο του Ευκλείδη μπορούμε να αποφασίζουμε σε πολυωνυμικό χρόνο αν 2 αριθμοί είναι σχετικά πρώτοι μεταξύ τους (θα μας χρειαστεί αργότερα)
- ✓ Παρατήρηση:
  - $\gcd(a, p) = 1$ και $\gcd(b, p) = 1$, $\rightarrow \gcd(ab, p) = 1$.

Euler's phi function

Ορισμός: Για κάθε $n \in \mathbb{N}$ ορίζουμε τη συνάρτηση του Euler $\varphi(n)$ ως το πλήθος των αριθμών από 1 μέχρι n που είναι σχετικά πρώτοι με το n

Ιδιότητες:

- ✓ Για πρώτο αριθμό p : $\varphi(p) = p-1$
- ✓ $\varphi(p^\alpha) = p^\alpha - p^{\alpha-1} = p^\alpha (1-1/p)$
- ✓ $\varphi(mn) = \varphi(m)\varphi(n)$, αν $\gcd(m,n) = 1$

Πόρισμα: Για κάθε $n \in \mathbb{N}$

$$\varphi(n) = n \prod_{p|n} \left(1 - \frac{1}{p}\right)$$

(όπου το p αναφέρεται σε όλους τους πρώτους που διαιρούν το n)

Euler's phi function

✓ Απλοποίηση υπολογισμών

- Π.χ., $\varphi(45)=24$, εφόσον οι πρώτοι παράγοντες του 45 είναι οι 3 και 5
  - $\varphi(45)=45*(1-1/3)(1-1/5)=45*(2/3)(4/5)=24$
- $\varphi(1512) = \varphi(2^3*3^3*7) = \varphi(2^3)*\varphi(3^3)*\varphi(7) =$
 $(2^3-2^2)* (3^3-3^2)*(7-1)=4 * 18 * 6 = 432$
- Υπάρχουν 432 ακέραιοι μεταξύ 1 και 1512 που είναι σχετικά πρώτοι με το 1512

■ Διαίρεση, υπόλοιπα και ισοδυναμία

- ✓ Δύο ακέραιοι είναι **ισοδύναμοι modulo n** αν ταυτίζονται ή αφήνουν το ίδιο υπόλοιπο όταν διαιρούνται με το n
- ✓ Το συμβολίζουμε $a \equiv b \pmod{n}$
  - Από θεώρημα διαίρεσης: $a = q_1 n + r_1$
  - Από θεώρημα διαίρεσης: $b = q_2 n + r_2$
  - $a \equiv b \pmod{n}$ iff $r_1 = r_2$
- ✓ Με άλλα λόγια
  - $a \equiv b \pmod{n}$ iff $n \mid (a - b)$
- ✓ Επομένως για κάθε θετικό n το σύνολο των ακεραίων κατανέμεται σε n **κλάσεις ισοδυναμίας** σε σχέση με τα υπόλοιπά τους, τις κλάσεις $0, 1, 2, \dots, n-1$

■ Διαίρεση, υπόλοιπα και ισοδυναμία

- ✓ Κάθε κλάση αντιστοιχεί σε ένα από τα n πιθανά υπόλοιπα, $r = 0, 1, 2, \dots, n-1$ της διαίρεσης με το n
- ✓ Συνήθως συμβολίζουμε μια κλάση ισοδυναμίας mod n , με βάση τον αντιπρόσωπό της από το $\{0, 1, 2, \dots, n-1\}$
  - $[a]_n = \{a + kn : k \in \mathbb{Z}\} = \{b \in \mathbb{Z} \mid b \equiv a \pmod{n}\}$
 $= \{ \dots, a-2n, a-n, a, a+n, a+2n, \dots \}$
 $= \{\text{όλοι οι ακέραιοι που αφήνουν υπόλοιπο } a \text{ όταν διαιρούνται με το } n\}$
  - $[0]_n = \{ \dots, -3n, -2n, -n, 0, n, 2n, 3n, \dots \}$
  - $[1]_n = \{ \dots, 1-3n, 1-2n, 1-n, 1, 1+n, 1+2n, 1+3n, \dots \}$
  - .....
  - $[n-1]_n = \{ \dots, -1-2n, 1-n, -1, n-1, 2n-1, 3n-1, \dots \}$

- Διαίρεση, υπόλοιπα και ισοδυναμία
  - ✓ Αν $n=1 \rightarrow$ όλοι οι ακέραιοι
  - ✓ Αν $n=2 \rightarrow [0]_2$ είναι οι ζυγοί
 $\rightarrow [1]_2$ είναι οι μονοί
  - ✓ Το σύνολο των διαφορετικών κλάσεων mod n δηλώνεται ως $Z_n = \{[a]_n : 0 \leq a \leq n-1\}$ ή αλλιώς $Z_n = \{0, 1, \dots, n-1\}$
  - ✓ Αναφερόμαστε στο Z_n και ως το σύνολο ακεραίων mod n

Θεωρία Ομάδων

- ✓ Μια ομάδα (group) $(S, \oplus)$ είναι ένα σύνολο S μαζί με ένα τελεστή $\oplus: S \times S \rightarrow S$, έτσι ώστε να ισχύουν:
  - **Κλειστότητα:** Για κάθε $a, b \in S$, $(a \oplus b) \in S$
  - **Προσεταιριστική ιδιότητα:** Για κάθε $a, b, c \in S$, $(a \oplus b) \oplus c = a \oplus (b \oplus c)$
  - **Ύπαρξη μοναδιαίου (ή ουδέτερου) στοιχείου (Identity):** υπάρχει στοιχείο $e \in S$, έτσι ώστε $e \oplus a = a \oplus e = a$ για κάθε $a \in S$. Το συμβολίζουμε και με $e_{\oplus}$
  - **Ύπαρξη αντιστρόφου (Inverse):** για κάθε $a \in S$, υπάρχει στοιχείο $a^{-1} \in S$, που καλείται αντίστροφος του a , τέτοιο ώστε $a \oplus a^{-1} = a^{-1} \oplus a = e$
- ✓ Αν σε μια ομάδα $(S, \oplus)$ ικανοποιείται και η αντιμεταθετική ιδιότητα ($a \oplus b = b \oplus a$ για όλα τα $a, b \in S$), τότε την αποκαλούμε αβελιανή (abelian) ομάδα

- Ιδιότητες ομάδων
  - ✓ Απλοποίηση: για κάθε $a, b, c \in S$:
    - $a \oplus b = a \oplus c \rightarrow b = c$ (επειδή υπάρχει αντίστροφος)
  - ✓ Μοναδική λύση σε γραμμικές εξισώσεις: για κάθε $a, b \in S$:
    - η εξίσωση $a \oplus x = b$ έχει μοναδική λύση στο S την $x = a^{-1} \oplus b$
  - ✓ Το μοναδιαίο στοιχείο είναι μοναδικό
    - Αν υπήρχαν 2 μοναδιαία, e, e' τότε $e = e \oplus e' = e'$
  - ✓ Ο αντίστροφος είναι μοναδικός
    - Έστω ότι υπήρχαν 2 αντίστροφοι y_1, y_2 για ένα στοιχείο x
    - Τότε: $y_1 = y_1 \oplus e = y_1 \oplus (x \oplus y_2) = (y_1 \oplus x) \oplus y_2 = e \oplus y_2 = y_2$
- Μια ομάδα $(S, \oplus)$ είναι πεπερασμένη αν το σύνολο S έχει πεπερασμένο πλήθος στοιχείων
  - ✓ Τότε ο πληθικός αριθμός $|S|$ ονομάζεται **τάξη** (order) της ομάδας

■ Παραδείγματα

- ✓ Το σύνολο των ακεραίων Z με τον τελεστή πρόσθεσης (δηλαδή η δομή $(Z, +)$) είναι αβελιανή ομάδα :
  - 0 είναι το μοναδιαίο στοιχείο
  - Ο αντίστροφος του a είναι ο $-a$
  - Ισχύει η προσεταιριστική ιδιότητα, και η αντιμεταθετικότητα
- ✓ Αντίθετα η δομή $(Z, *)$ δεν είναι ομάδα
  - γιατί ο αντιστροφος του $a \in Z$ δεν υπάρχει πάντα στο Z
- ✓ Τα σύνολα $Z_n = \{0, 1, \dots, n-1\}$ αποτελούν ομάδες με πρόσθεση και πολλαπλασιασμό;

- Πράξεις και ισοτιμίες mod n
  - ✓ Αν $a \equiv a' \pmod{n}$ και $b \equiv b' \pmod{n}$ τότε
    - $a + b \equiv a' + b' \pmod{n}$
    - $a * b \equiv a' * b' \pmod{n}$
  - ✓ Επομένως ορίζουμε την πρόσθεση και τον πολλαπλασιασμό modulo n, ως $+_n$ και $*_n$, με
    - $a \bmod n +_n b \bmod n = (a+b) \bmod n$
      - $12 \bmod 5 + 11 \bmod 5 = 2 \bmod 5 + 1 \bmod 5 = 3 \bmod 5 = 23 \bmod 5 = (12+11) \bmod 5$
    - $a \bmod n *_n b \bmod n = (a*b) \bmod n$
  - ✓ Οι πράξεις εκτελούνται ως συνήθως, **αλλά** το αποτέλεσμα ανάγεται στην ισοδύναμη κλάση (στον αντιπρόσωπο)

- Τι είναι λοιπόν η αριθμητική υπολοίπων (Modular arithmetic);
  - ✓ Είναι αριθμητική σε ακεραίους
    - μόνο που εργαζόμαστε modulo n ,
  - ✓ Έτσι στο Z_n κάθε πράξη $+_n, *_n$, εκτελείται κανονικά ως απλή πρόσθεση ή πολλαπλασιασμός αλλά το αποτέλεσμα αντικαθίσταται από ένα στοιχείο στο $\{0, 1, \dots, n - 1\}$
    - Για παράδειγμα, στο Z_{25} ισχύουν:
      - $13+16=4$, εφόσον $13+16=29=4\text{mod}25$, και
      - $13\cdot 16=8$ εφόσον $13\cdot 16=208=8\text{mod}25$.

Πρόσθεση στο Z_6

$+_6$	0	1	2	3	4	5
0	0	1	2	3	4	5
1	1	2	3	4	5	0
2	2	3	4	5	0	1
3	3	4	5	0	1	2
4	4	5	0	1	2	3
5	5	0	1	2	3	4

- Η δομή $(\mathbb{Z}_n, +_n)$ είναι πεπερασμένη αβελιανή ομάδα τάξεως n
  - ✓ Η πράξη $+_n$ είναι προσεταιριστική
  - ✓ Είναι αντιμεταθετική
  - ✓ Υπάρχει μοναδιαίο στοιχείο και είναι το 0
    - $a +_n 0 = 0 +_n a = a$
  - ✓ Καθε στοιχείο $a \in \mathbb{Z}_n$ έχει αντίθετο το $-a$ ($\equiv n-a \pmod{n}$)
    - $a +_n -a = 0$
    - Π.χ. στο $\mathbb{Z}_{13}$ $-4 = 9$

- Η δομή $(\mathbb{Z}_n, *_n)$ είναι ομάδα?
  - ✓ Προσεταιριστικότητα και αντιμεταθετικότητα ισχύουν
  - ✓ Ύπαρξη μοναδιαίου: το 1
  - ✓ Ύπαρξη αντιστρόφου ως προς πολλαπλασιασμό?
  - ✓ Π.χ. Έχει αντίστροφο το 4 στο $\mathbb{Z}_6$?
  - ✓ Δεδομένου ενός $a \in \mathbb{Z}_n$ για να υπάρχει αντίστροφος, θα πρέπει να έχει λύση η εξίσωση $ax \equiv 1 \pmod{n}$
  - ✓ Θεώρημα: $\gcd(a,n) = 1$ αν και μόνο αν $\exists x$ έτσι ώστε $ax \equiv 1 \pmod{n}$

- Η δομή $(Z_n^*, *_n)$
  - ✓ Ας θεωρήσουμε το σύνολο $Z_n^* = \{a \in Z_n \mid \gcd(a, n) = 1\}$.
  - ✓ Τα στοιχεία του Z_n^* είναι τα στοιχεία του Z_n που είναι σχετικά πρώτοι με το n
  - ✓ Αν ο p είναι πρώτος, τότε $Z_p^* = \{a \mid 1 \leq a \leq p-1\} = Z_p \setminus \{0\}$
  - ✓ Παραδείγματα: $Z_{14}^* = \{1, 3, 5, 9, 11, 13\}$
    - $Z_{21}^* = \{1, 2, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 19, 20\}$
    - $Z_7^* = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$
    - Προσέξτε ότι ο 7 είναι πρώτος, ενώ ο 21 όχι.

- Η δομή $(Z_n^*, *_n)$ είναι πεπερασμένη αβελιανή ομάδα (συμβολίζεται και ως $U(Z_n)$)
  - ✓ Κλειστότητα: αν $\gcd(a,n) = 1$ και $\gcd(b, n) = 1$ τότε και $\gcd(ab, n) = 1$, το ab δεν μπορεί να έχει κοινούς διαιρέτες με το n
  - ✓ Προσεταιριστικότητα, αντιμεταθετικότητα, και ύπαρξη ουδέτερου στοιχείου (του 1), όπως και πρίν
  - ✓ Πώς κατασκευάζουμε τον πολλαπλασιαστικό αντίστροφο?
    - έστω a στοιχείο του Z_n^* (άρα $\gcd(a,n) = 1$)
    - Τρέξε τον εκτενή αλγόριθμο Ευκλείδη ΕΑΕ(a, n).
    - Θα μας δώσει x, y τέτοια ώστε $ax + ny = 1$
    - Άρα $ax \equiv 1 \pmod{n}$,
    - Ο x είναι ο πολλαπλασιαστικός αντίστροφος του a
  - ✓ Η τάξη του Z_n^* είναι $\varphi(n)$

■ Εφεξής

- ✓ Όταν αναφερόμαστε σε κάποιο Z_n , οι πράξεις $+_n$ και $\cdot_n$ θα συμβολίζονται συνήθως με $+$ και $*$ (ή $\cdot$)
- ✓ Ο multiplicative inverse του a δηλώνεται ως $a^{-1} \bmod n$.
- ✓ Η **διαίρεση** στο $(Z_n^*, *)$ ορίζεται από την εξίσωση $a/b \equiv ab^{-1} \pmod{n}$
  - Παράδειγμα στο Z_{15}^*
  - Ισχύει $7^{-1} \equiv 13 \pmod{15}$, επειδή $7 \cdot 13 \equiv 91 \equiv 1 \pmod{15}$
  - οπότε $4/7 \equiv 4 \cdot 13 \equiv 7 \pmod{15}$

Γραμμικές Εξισώσεις Υπολοίπων

Έστω ότι θέλουμε να λύσουμε την εξίσωση $ax \equiv b \pmod{n}$,
 $a > 0, n > 0$

- ✓ Έχουμε ήδη αποδείξει ότι η $ax \equiv 1 \pmod{n}$ έχει λύση αν και μόνο αν $\gcd(a, n) = 1$.

Θεώρημα: Αν $d = \gcd(a, n)$, τότε η εξίσωση $ax \equiv b \pmod{n}$ έχει λύση αν και μόνο αν $d \mid b$. Αν x_0 μία λύση, τότε όλες οι λύσεις είναι της μορφής

$$x = x_0 + t(n/d), t \in \mathbb{Z}$$

- ✓ Υπάρχουν ακριβώς d λύσεις $\pmod{n}$, με αντιπροσώπους $x_0, x_1 = x_0 + (n/d), x_2 = x_0 + 2(n/d), \dots, x_{d-1} = x_0 + (d-1)(n/d)$
- ✓ Όλες οι λύσεις είναι ισοδύναμες $\pmod{n/d}$

■ Γραμμικές Εξισώσεις Υπολοίπων

Πορίσματα:

- ✓ Η $ax \equiv b \pmod{n}$ είτε έχει d διακριτές λύσεις modulo n , όπου $d = \gcd(a, n)$, ή καμία
- ✓ Για κάθε $n > 1$, αν $\gcd(a, n) = 1$, τότε η εξίσωση $ax \equiv b \pmod{n}$ έχει μοναδική λύση modulo n .

Θεωρία Αριθμών και Θεωρία Ομάδων: Μέρος 2

Υπόβαθρο για το AES

Μια δομή $(S, \oplus, \otimes)$ ονομάζεται **δακτύλιος (ring)** αν

- Η $(S, \oplus)$ είναι αβελιανή ομάδα
- Η $\otimes$ προσεταιριστική: Για κάθε $a, b, c \in S$, $(a \otimes b) \otimes c = a \otimes (b \otimes c)$
- Η $\otimes$ είναι επιμεριστική ως προς $\oplus$: $a \otimes (b \oplus c) = (a \otimes b) \oplus (a \otimes c)$
και $(a \oplus b) \otimes c = (a \otimes c) \oplus (b \otimes c)$, για κάθε $a, b, c \in S$
- Αν η $\otimes$ ικανοποιεί την αντιμεταθετική ιδιότητα τότε η δομή αναφέρεται ως **αντιμεταθετικός δακτύλιος**
- Αν η $\otimes$ έχει μοναδιαίο στοιχείο αναφέρεται ως **δακτύλιος με μοναδιαίο στοιχείο**. Τα μοναδιαία στοιχεία θα τα συμβολίζουμε με $e_{\oplus}$ και $e_{\otimes}$ για τις $\oplus$ και $\otimes$ αντίστοιχα.

■ Παράδειγμα 1: Ο Δακτύλιος $(\mathbb{Z}_8, +_8, *_8)$

✓ Είναι αντιμεταθετικός δακτύλιος

$+_8$	0	1	2	3	4	5	6	7
0	0	1	2	3	4	5	6	7
1	1	2	3	4	5	6	7	0
2	2	3	4	5	6	7	0	1
3	3	4	5	6	7	0	1	2
4	4	5	6	7	0	1	2	3
5	5	6	7	0	1	2	3	4
6	6	7	0	1	2	3	4	5
7	7	0	1	2	3	4	5	6

$*_8$	0	1	2	3	4	5	6	7
0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5	6	7
2	0	2	4	6	0	2	4	6
3	0	3	6	1	4	7	2	5
4	0	4	0	4	0	4	0	4
5	0	5	2	7	4	1	6	3
6	0	6	4	2	0	6	4	2
7	0	7	6	5	4	3	2	1

a	0	1	2	3	4	5	6	7
-a	0	7	6	5	4	3	2	1
a⁻¹	-	1	-	3	-	5	-	7

- Παράδειγμα 2: Ο Δακτύλιος πινάκων $n \times n$
($\Pi_{n \times n}, +, *$)
  - ✓ Το $(\Pi_{n \times n}, +)$ είναι αβελιανή ομάδα
  - ✓ Δεν ισχύει η αντιμεταθετική ιδιότητα ως προς πολλαπλασιασμό πινάκων
  - ✓ Δεν έχουν αντίστροφο όλοι οι $n \times n$ πίνακες (μόνο αυτοί που έχουν μη μηδενική ορίζουσα).

Μία δομή $(S, \oplus, \otimes)$ λέγεται **σώμα** ή **πεδίο (field)** αν

- ✓ Η $(S, \oplus)$ είναι αβελιανή ομάδα
- ✓ Η $(S - e_{\oplus}, \otimes)$ είναι αβελιανή ομάδα
- ✓ Ισχύει η επιμεριστική ιδιότητα της $\otimes$ ως προς $\oplus$
- ✓ Δηλαδή είναι ένας δακτύλιος όπου η $\otimes$ είναι αντιμεταθετική και έχει αντίστροφο και μοναδιαίο

Ιδιότητες πεδίου:

- ✓ Για κάθε a, b στο S οι εξισώσεις

$a \oplus x = b$ και $a \otimes x = b$ ($a \neq 0$) έχουν μοναδική λύση στο S

- ✓ Για κάθε a, b, c στο S ισχύουν οι κανόνες απλοποίησης και διαγραφής

$$a \oplus c = b \oplus c \rightarrow a = b$$

$$a \otimes c = b \otimes c \rightarrow a = b \text{ iff } c \neq e_{\oplus}$$

- ✓ Για κάθε a, b στο S ισχύει η συνεπαγωγή

$$a \otimes b = e_{\oplus} \rightarrow (a = e_{\oplus} \text{ ή } b = e_{\oplus})$$

Παραδείγματα: Οι κάτωθι δομές είναι πεδία

- $(\mathbb{Q}, +, *)$ των ρητών
- $(\mathbb{R}, +, *)$ των πραγματικών
- $(\mathbb{C}, +, *)$ των μιγαδικών
- $(\{0, 1\}, +_2, *_2)$ των δυαδικών (είναι και πεπερασμένο)

+	0	1
0	0	1
1	1	0

*	0	1
0	0	0
1	0	1

Ερώτηση: Υπάρχουν άλλα πεδία με πεπερασμένο αριθμό στοιχείων?

- Evariste Galois (1811-1832)
- Θεωρία Galois
  - ✓ Αρχικό πρόβλημα: εύρεση αναλυτικού τύπου πολυωνύμων 5ου ή μεγαλύτερου βαθμού
- Για κάθε πρώτο αριθμό p , η δομή $(\mathbb{Z}_p, +_p, *_p)$ είναι πεπερασμένο πεδίο
  - ✓ $(\mathbb{Z}_p, +_p)$ είναι αβελιανή ομάδα
  - ✓ $(\mathbb{Z}_p^*, *_p)$ είναι αβελιανή ομάδα
  - ✓ Συμβολίζεται με $GF(p)$ (πεδίο Galois τάξης p)
- Θεώρημα: Αν p πρώτος, το πεδίο Galois $GF(p)$ είναι το μοναδικό πεπερασμένο πεδίο με p στοιχεία.
- Αν p δεν είναι πρώτος?

- Πολυώνυμα στο πεδίο Galois $GF(p)$
- $Z_p[x]$ = Το σύνολο όλων των πολυωνύμων με συντελεστές από το $GF(p)$. π.χ. $f(x)=a_0+a_1x+\dots+a_kx^k$ με $a_i \in GF(p)$ (ο βαθμός συμβολίζεται ως $\deg(f)$)
- Πρόσθεση και πολλαπλασιασμός πολυωνύμων γίνεται ως συνήθως αλλά στο τέλος παίρνουμε τους συντελεστές mod p .
Στο $GF(3)$ $(2x^2 + x)2x = x^3 + 2x^2$
- Το $Z_p[x]$ με πρόσθεση και πολλαπλασιασμό mod p είναι δακτύλιος
- **Παρατήρηση:** υπάρχουν p^{k+1} πολυώνυμα βαθμού έως k στο $Z_p[x]$

- Πολυώνυμα στο πεδίο Galois $GF(p)$
  - ✓ Για $p=2$ οι συντελεστές a_i είναι από το δυαδικό σύστημα
  - ✓ Πρόσθεση και πολλαπλασιασμός στο $GF(2)$: XOR και AND

+	0	1
0	0	1
1	1	0

*	0	1
0	0	0
1	0	1

- Αρκετές ιδιότητες των ακεραίων του Z_p ισχύουν για τα πολυώνυμα του $Z_p[x]$
- Θα λέμε ότι $f(x) \mid g(x)$ αν υπάρχει $q(x) \in Z_p[x]$ έτσι ώστε $g(x) = q(x)f(x)$
- Για πολυώνυμα $f(x), g(x), h(x)$ θα λέμε ότι $g(x) \equiv h(x) \pmod{f(x)}$ αν $f(x) \mid (g(x)-h(x))$

- Πολυώνυμα στο πεδίο Galois $GF(p)$
- Θεώρημα της διαίρεσης για πολυώνυμα: Έστω πολυώνυμα $f(x)$, $g(x) \in \mathbb{Z}_p[x]$ με $\deg(f) = n$. Υπάρχουν μοναδικά πολυώνυμα $q(x)$, $r(x) \in \mathbb{Z}_p[x]$ έτσι ώστε:

$$g(x) = q(x)f(x) + r(x) \text{ και } \deg(r) \leq n-1$$

- ✓ $r(x)$ είναι το υπόλοιπο της διαίρεσης, $g(x) \equiv r(x) \pmod{f(x)}$
- ✓ **Παράδειγμα**: έστω $g(x) = x^6 + x^4 + x^3 + x + 1$, $f(x) = x^3 + x + 1$

$$\begin{array}{r|l}
 \begin{array}{r}
 x^6 \quad + x^4 + x^3 \quad + x + 1 \\
 \underline{x^6 \quad + x^4 + x^3} \\
  x + 1
 \end{array}
 &
 \begin{array}{l}
 x^3 + x + 1 \\
 \hline
 x^3 \quad \quad \quad = q(x) \\
  \quad \quad \quad = r(x)
 \end{array}
 \end{array}$$

- ✓ $g(x) = f(x) \cdot x^3 + x + 1$

- Πολυώνυμα στο πεδίο Galois $GF(p)$
- Η αντίστοιχη έννοια των πρώτων αριθμών στο $Z_p[x]$ είναι τα αμείωτα ή ανάγωγα (irreducible) πολυώνυμα.
- **Ορισμός:** Ένα πολυώνυμο $f(x)$ με συντελεστές από ένα σώμα F ονομάζεται **ανάγωγο (ή αμείωτο)** στο F αν δεν είναι δυνατόν να βρεθούν δύο πολυώνυμα με συντελεστές από το F , με μικρότερο (αλλά θετικό) βαθμό, τέτοια ώστε το γινόμενό τους να είναι το $f(x)$
  - ✓ Το αν ένα πολυώνυμο είναι ανάγωγο εξαρτάται από το σώμα στο οποίο το θεωρούμε
  - ✓ Π.χ. $g(x) = 2x^2 + x$ δεν είναι ανάγωγο στο $GF(3)$
  - ✓ Το $g(x) = x^2 + 1$ ανάγωγο στο $GF(3)$
  - ✓ Το $g(x) = x^4 + 1$ είναι ανάγωγο στο $\mathbb{R}$ αλλά όχι ανάγωγο στο $GF(2)$ διότι: $g(x) = (x + 1)(x^3 + x^2 + x + 1)$ στο $GF(2)$

- Πολυώνυμα στο πεδίο Galois $GF(p)$
- Δεδομένου ενός πολυωνύμου $f(x)$ με $\deg(f) = n$,
 $Z_p[x]/(f(x)) =$ όλα τα πολυώνυμα του $Z_p[x]$ βαθμού $\leq n-1$:
 $p(x) = a_0 + a_1x + \dots + a_{n-1}x^{n-1}$ όπου $a_i \in GF(p)$ (= όλα τα πιθανά υπόλοιπα όταν διαιρούμε με $f(x)$)
- Το $Z_p[x]/(f(x))$
  - ✓ περιέχει ακριβώς p^n πολυώνυμα
  - ✓ είναι δακτύλιος με πρόσθεση και πολ/μό πολυωνύμων mod $f(x)$ (αν στον πολ/μό προκύψει πολυώνυμο βαθμού $\geq n$, το ανάγουμε mod $f(x)$)
  - ✓ Είναι πεδίο αν και μόνο αν το $f(x)$ είναι ανάγωγο
  - ✓ Εύρεση αντιστρόφου γίνεται με εκτενή αλγόριθμο Ευκλείδη όπως και στο Z_p

■ Θεώρημα:

- ✓ (i) Κάθε πεπερασμένο πεδίο έχει τάξη της μορφής p^n , όπου p πρώτος και n θετικός ακέραιος
- ✓ (ii) Για κάθε πρώτο p και θετικό ακέραιο n , υπάρχει ένα μοναδικό πεπερασμένο πεδίο τάξης p^n , το οποίο συμβολίζουμε με $GF(p^n)$ και ταυτίζεται με το $Z_p[x]/(f(x))$, για κάποιο αμείωτο πολυώνυμο $f(x)$ βαθμού n .
  - Αν υπάρχουν πολλά αμείωτα πολυώνυμα βαθμού n , δεν έχει σημασία ποιο επιλέγουμε. Τα πεδία που προκύπτουν είναι όλα **ισομορφικά** μεταξύ τους
- $GF(p^n)$: πολυώνυμα βαθμού αυστηρά μικρότερου του n με συντελεστές στο $GF(p)$ και πράξεις πρόσθεση και πολ/μο mod $f(x)$:
  - ✓ Οι συντελεστές ανάγονται mod p
  - ✓ Τα πολυώνυμα μετά τον πολ/μό ανάγονται mod $f(x)$

- Πεπερασμένα πεδία μορφής $GF(p^n)$
  - ✓ Π.χ., για $p=3$ (άρα $a_i = 0, 1, 2$), και $n=2$ έχουμε 9 πολυώνυμα:
    - 0   1   2
    - x $x+1$ $x+2$
    - $2x$ $2x+1$ $2x+2$
  - ✓ Η αριθμητική επί των συντελεστών γίνεται modulo 3
- Πεπερασμένα πεδία μορφής $GF(2^n)$
  - ✓ Θα μας απασχολήσουν κυρίως τέτοια πεδία (π.χ. στο AES)
  - ✓ Υπάρχει πεπερασμένο πεδίο με 4 στοιχεία $GF(4) = GF(2^2)$
  - ✓ Υπάρχει πεπερασμένο πεδίο με 8 στοιχεία $GF(8) = GF(2^3)$
  - ✓ Δεν υπάρχει πεπερασμένο πεδίο με 6 στοιχεία
    - επειδή το 6 δεν είναι δύναμη κανενός πρώτου αριθμού.

■ Πεπερασμένο πεδίο $GF(2^3)$ ή $GF(8)$

Integer Representation	Binary Representation	Element of $GF(8)$
0	000	0
1	001	1
2	010	α
3	011	$\alpha + 1$
4	100	α^2
5	101	$\alpha^2 + 1$
6	110	$\alpha^2 + \alpha$
7	111	$\alpha^2 + \alpha + 1$

τα πολυώνυμα είναι

$$\begin{array}{cccc}
 0 & 1 & \alpha & \alpha+1 \\
 \alpha^2 & \alpha^2+1 & \alpha^2+\alpha & \alpha^2+\alpha+1
 \end{array}$$

Κάθε πολυώνυμο αντιστοιχεί σε ένα binary string με τους συντελεστές

Από πίνακα:

πολυώνυμο 6 + πολυώνυμο 3 =

πολυώνυμο 5

Ισοδύναμα: $(\alpha^2 + \alpha) + (\alpha + 1) = \alpha^2 + 1$

	0	1	2	3	4	5	6	7
0	0	1	2	3	4	5	6	7
1	1	0	3	2	5	4	7	6
2	2	3	0	1	6	7	4	5
3	3	2	1	0	7	6	5	4
4	4	5	6	7	0	1	2	3
5	5	4	7	6	1	0	3	2
6	6	7	4	5	2	3	0	1
7	7	6	5	4	3	2	1	0

■ Πεπερασμένο πεδίο $GF(2^3)$ ή $GF(8)$

Integer Representation	Binary Representation	Element of $GF(8)$
0	000	0
1	001	1
2	010	α
3	011	$\alpha + 1$
4	100	α^2
5	101	$\alpha^2 + 1$
6	110	$\alpha^2 + \alpha$
7	111	$\alpha^2 + \alpha + 1$

τα πολυώνυμα είναι

0	1	x	$x+1$
x^2	x^2+1	x^2+x	x^2+x+1

Κάθε πολυώνυμο αντιστοιχεί σε ένα binary string με τους συντελεστές

Πολλαπλασιασμός modulo αμείωτου πολυωνύμου: $f(x) = x^3+x+1$

Χρήση πινάκων για αποθήκευση όλων των πιθανών αποτελεσμάτων

Πως βρίσκουμε αμείωτο πολυώνυμο;

	0	1	2	3	4	5	6	7
0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5	6	7
2	0	2	4	6	3	1	7	5
3	0	3	6	5	7	4	1	2
4	0	4	3	7	6	2	5	1
5	0	5	1	4	2	7	3	6
6	0	6	7	1	5	3	2	4
7	0	7	5	2	1	6	4	3

■ Πεπερασμένο πεδίο $GF(2^3)$ ή $GF(8)$

Integer Representation	Binary Representation	Element of $GF(8)$
0	000	0
1	001	1
2	010	α
3	011	$\alpha + 1$
4	100	α^2
5	101	$\alpha^2 + 1$
6	110	$\alpha^2 + \alpha$
7	111	$\alpha^2 + \alpha + 1$

Πως βρίσκουμε αμείωτο πολυώνυμο;

- ✓ Εμπειρικά
- ✓ Ένα πολυώνυμο $f(x)$ βαθμού k ονομάζεται μονοειδές (monic) στο $GF(p)$ αν ο συντελεστής $a_k=1$
- ✓ Γενικά ψάχνουμε για μονοειδή αμείωτα πολυώνυμα βαθμού $n=3$
- ✓ Ο σταθερός όρος πρέπει να είναι 1

■ Πεπερασμένο πεδίο $GF(2^3)$ ή $GF(8)$

Integer Representation	Binary Representation	Element of $GF(8)$
0	000	0
1	001	1
2	010	A
3	011	$A + 1$
4	100	A^2
5	101	$A^2 + 1$
6	110	$A^2 + A$
7	111	$A^2 + A + 1$

αμείωτα είναι τα $p_1(x) = x^3 + x + 1$ και $p_2(x) = x^3 + x^2 + 1$

Μπορούμε να επιλέξουμε π.χ. το $p_1(x)$

Πως βρίσκουμε αμείωτο πολυώνυμο;

✓ Εφόσον οι συντελεστές a_i μπορεί να είναι μόνο 0 και 1, υποψήφια:

- $p_0(x) = x^3 + 1$
- $p_1(x) = x^3 + x + 1$
- $p_2(x) = x^3 + x^2 + 1$
- $p_3(x) = x^3 + x^2 + x + 1$
- Αλλά:
- $p_0(x) = (x+1)(x^2+x+1)$
- $p_3(x) = (x+1)(x^2+1)$

■ Πεπερασμένα πεδία $GF(2^m)$

m	Default Primitive Polynomial	Integer Representation
1	$D + 1$	3
2	$D^2 + D + 1$	7
3	$D^3 + D + 1$	11
4	$D^4 + D + 1$	19
5	$D^5 + D^2 + 1$	37
6	$D^6 + D + 1$	67
7	$D^7 + D^3 + 1$	137
8	$D^8 + D^4 + D^3 + D^2 + 1$	285
9	$D^9 + D^4 + 1$	529
10	$D^{10} + D^3 + 1$	1033
11	$D^{11} + D^2 + 1$	2053
12	$D^{12} + D^6 + D^4 + D + 1$	4179
13	$D^{13} + D^4 + D^3 + D + 1$	8219
14	$D^{14} + D^{10} + D^6 + D + 1$	17475
15	$D^{15} + D + 1$	32771
16	$D^{16} + D^{12} + D^3 + D + 1$	69643

Αμείωτα πολυώνυμα για διάφορα m

Αμείωτο πολυώνυμο

$$m(x) = x^8 + x^4 + x^3 + x + 1$$

Χρησιμοποιείται στα AES S-boxes

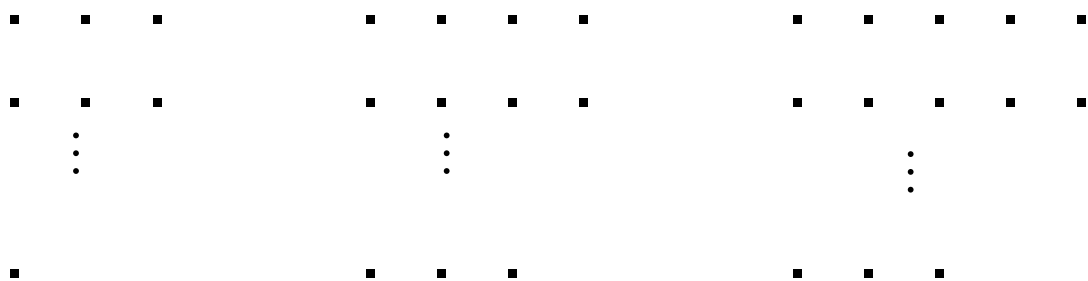
- Υπολογίζεται ο πολλαπλασιαστικός αντίστροφος για κάθε byte εισόδου $A(x)$
- Δηλαδή υπολογίζεται το πολυώνυμο $G(x)$ τέτοιο ώστε $A(x)G(x) = 1 \pmod{m(x)}$

Θεωρία Αριθμών και Θεωρία Ομάδων: Μέρος 3

Υπόβαθρο για την Κρυπτογραφία Δημοσίου Κλειδιού

Σύστημα γραμμικών εξισώσεων - *Chinese Remainder Theorem*

- ✓ Γύρω στο 100 μ.Χ.
- ✓ Πρόβλημα: Υπάρχει ακέραιος x έτσι ώστε σε μία παρέλαση από x στρατιώτες, όταν στοιχίζονται σε
  1. Τριάδες, περισσεύει 1 στην τελευταία γραμμή
  2. Τετράδες, περισσεύουν 3 στο τέλος
  3. Πεντάδες, περισσεύουν 3 στο τέλος

Chinese Remainder Theorem

Θεώρημα: Έστω $n_1, n_2, \dots, n_k$ θετικοί ακέραιοι σχετικά πρώτοι μεταξύ τους, δηλ. $\gcd(n_i, n_j) = 1, \forall i \neq j$. Τότε για οποιουδήποτε ακεραίους $a_1, a_2, \dots, a_k$, το σύστημα

$$x \equiv a_1 \pmod{n_1}, x \equiv a_2 \pmod{n_2}, \dots, x \equiv a_k \pmod{n_k},$$

έχει μοναδική λύση modulo n , όπου $n = n_1 n_2 \dots n_k$.

Πόρισμα: Αν $n_1, n_2, \dots, n_k$, θετικοί ακέραιοι σχετικά πρώτοι μεταξύ τους, τότε για όλους τους ακέραιους x και a , $x \equiv a \pmod{n_i}$ για $i = 1, 2, \dots, k$ αν και μόνο αν $x \equiv a \pmod{n}$ όπου $n = n_1 n_2 \dots n_k$.

Chinese Remainder Theorem

Απόδειξη

- Έστω $n_1, n_2, \dots, n_k$ σχετικά πρώτοι μεταξύ τους
- Έστω $a_1, a_2, \dots, a_k$ ακέραιοι
- $\forall i$ έστω $c_i = n/n_i$.
- $\gcd(c_i, n_i) = 1 \rightarrow$ ο c_i έχει αντίστροφο $\text{mod } n_i$.
- Έστω d_i ο αντίστροφος, άρα $c_i d_i = 1 \pmod{n_i}$
- Ο ακέραιος $x^* = a_1 c_1 d_1 + a_2 c_2 d_2 + \dots + a_k c_k d_k$ ικανοποιεί όλες τις εξισώσεις,

- Πολυπλοκότητα: πολυωνυμική μέσω του εκτενούς αλγορίθμου Ευκλείδη

Κινέζικο θεώρημα υπολοίπων - Παράδειγμα

- Ποιο x ικανοποιεί τις ακόλουθες εξισώσεις
 $x \equiv 2 \pmod{5}$
 $x \equiv 3 \pmod{13}$
- $a_1=2, n_1=5, a_2=3, n_2=13$
- Υπολογίζουμε $n=n_1 \cdot n_2=5 \cdot 13=65, c_1 = 65/5 = 13, c_2 = 5$
- Επειδή $13^{-1} \equiv 2 \pmod{5}$ και $5^{-1} \equiv 8 \pmod{13}$, έχουμε $d_1=2, d_2=8$
  - Οι αντίστροφοι των c_1 και c_2 μπορούν να προκύψουν από ΕΑΕ
- Τότε $x = a_1 c_1 d_1 + a_2 c_2 d_2$
$$x \equiv 2 \cdot 2 \cdot 13 + 3 \cdot 5 \cdot 8 \pmod{65}$$
$$\equiv 52 + 120 = 42 \pmod{65}$$

Άρα όλες οι λύσεις είναι της μορφής $x(t)=42+65t, t \in \mathbb{Z}$

Υποομάδες

- ✓ Αν $(S, \oplus)$ είναι ομάδα, $S' \subseteq S$, και $(S', \oplus)$ είναι ομάδα, τότε $(S', \oplus)$ θα αναφέρεται ως υποομάδα του $(S, \oplus)$.
  - Π.χ., οι άρτιοι ακέραιοι είναι υποομάδα των ακεραίων στην πρόσθεση.
- ✓ Θεώρημα:
  - Ένα μη κενό και κλειστό υποσύνολο μιας πεπερασμένης ομάδας είναι υποομάδα
  - Π.χ., το σύνολο $(\{0, 2, 4, 6\}, +)$ είναι υποομάδα του $(\mathbb{Z}_8, +)$ εφόσον είναι μη κενό και κλειστό ως προς $+$ (κλειστό ως προς $+_8$).
- ✓ Θεώρημα Lagrange:
  - Αν $(S, \oplus)$ είναι πεπερασμένη ομάδα και $(S', \oplus)$ υποομάδα του $(S, \oplus)$, τότε $|S'|$ είναι διαιρέτης του $|S|$.

Υποομάδες

- ✓ Έστω υποομάδα πεπερασμένης ομάδας $(S, \oplus)$ και στοιχείο a σε αυτήν
- ✓ Έστω όλα τα στοιχεία που παράγονται από το a με τη χρήση του τελεστή της ομάδας.
  - $a^{(1)} = a$
  - $a^{(2)} = a \oplus a$
  - ...
  - $a^{(k)} = a \oplus a \oplus \dots \oplus a \oplus a$
  - ....
- ✓ Π.χ., από $a=2$ και ομάδα $(Z_6, +)$ παράγεται η ακολουθία 2, 4, 0, 2, 4, 0, 2, 4, 0, ...
- ✓ Από $a=5$ και ομάδα $(Z_6^*, *)$ παράγεται η ακολουθία 5, 1, 5, 1, 5, 1, ...

Υποομάδες

- ✓ Στην ομάδα $(\mathbb{Z}_n, +)$ έχουμε $a^{(k)} = ka \pmod n$,
- ✓ Στην ομάδα $(\mathbb{Z}_n^*, *)$ έχουμε $a^{(k)} = a^k \pmod n$.
- ✓ Για πεπερασμένες ομάδες, η ακολουθία $\{a^{(k)} : k \geq 1\}$ είναι περιοδική
- ✓ Έστω $\langle a \rangle$ τα διαφορετικά στοιχεία που παράγονται στην ακολουθία $\{a^{(k)} : k \geq 1\}$
- ✓ **Θεώρημα:** Η δομή $(\langle a \rangle, \oplus)$ είναι υποομάδα (άσκηση)
- ✓ Ο a αναφέρεται ως γεννήτορας της $\langle a \rangle$ και η $(\langle a \rangle, \oplus)$ ως **κυκλική ομάδα** με γεννήτορα a
- ✓ Κυκλικές υποομάδες στο $(\mathbb{Z}_6, +)$
  - $\langle 0 \rangle = \{0\}$, $\langle 1 \rangle = \{0, 1, 2, 3, 4, 5\}$, $\langle 2 \rangle = \{0, 2, 4\}$
- ✓ Κυκλικές υποομάδες στο $(\mathbb{Z}_7^*, *)$:
  - $\langle 1 \rangle = \{1\}$, $\langle 2 \rangle = \{1, 2, 4\}$, $\langle 3 \rangle = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\} = \mathbb{Z}_7^*$ (δηλαδή το $\mathbb{Z}_7^*$ είναι κυκλική ομάδα με γεννητορα το 3)

- Υποομάδες
  - Πότε είναι κυκλική η ομάδα $(Z_n^*, *)$?
-
- ✓ Θεώρημα 1: Αν p πρώτος, η $(Z_p^*, *)$ είναι κυκλική ομάδα

  - ✓ Θεώρημα 2: Αν $n = p^r$ όπου p περιττός πρώτος και $r \in \mathbb{N}$, η $(Z_n^*, *)$ είναι κυκλική ομάδα

  - ✓ Θεώρημα 3: Η ομάδα $(Z_n^*, *)$ είναι κυκλική αν και μόνο αν $n = 1, 2, 4, p^r, 2p^r$, όπου p περιττός πρώτος και $r \in \mathbb{N}$

Υποομάδες

- ✓ Τάξη ή $\text{ord}(a)$: ο μικρότερος ακέραιος t τέτοιος ώστε $a^{(t)}=e$
- ✓ Θεώρημα
  - Τάξη στοιχείου = μέγεθος της υποομάδας που δημιουργεί ($\text{ord}(a) = |\langle a \rangle|$)
- ✓ Πόρισματα
  - Η ακολουθία $a^{(1)}, a^{(2)}, \dots$ είναι περιοδική με περίοδο $t = \text{ord}(a)$
  - $a^{(k)} = a^{(m)}$ αν και μόνο αν $k \equiv m \pmod{t}$
  - $a^{(k)} = a^{(k \bmod t)}$, όπου $t = \text{ord}(a)$, για κάθε ακέραιο k

■ Δυνάμεις Στοιχείων σε υπόλοιπα

- ✓ **Θεώρημα:** Αν $(S, \oplus)$ πεπερασμένη ομάδα, τότε για κάθε $a \in S$, $a^{(|S|)} = e$, όπου e το ουδέτερο στοιχείο
- ✓ Απόδειξη με χρήση θεωρήματος Lagrange
- ✓ **Πόρισμα 1: Μικρό Θεώρημα Fermat.**
  - Αν p πρώτος, τότε $a^{p-1} = 1 \pmod{p}$ για κάθε $a \in \mathbf{Z}_p^*$
- ✓ **Πόρισμα 2: Θεώρημα Euler**
  - Για κάθε ακέραιο $n > 1$ $a^{\varphi(n)} = 1 \pmod{n}$ για κάθε $a \in \mathbf{Z}_n^*$ (δηλ. για κάθε a με $\gcd(a, n) = 1$)

Υψωση σε δύναμη

- ✓ Έστω ότι θέλουμε να υπολογίσουμε το $a^b \bmod n$.
- ✓ Μπορεί να γίνει με b πολλαπλασιασμούς
- ✓ Εκθετική πολυπλοκότητα
- ✓ Μέθοδος επαναλαμβανόμενου τετραγωνισμού:
  - Αλγόριθμος που υπολογίζει το a^b με $O(\log b)$ πολλαπλασιασμούς
  - Στηρίζεται στη χρήση της δυαδικής αναπαράστασης του b $[b_{k-1}, \dots, b_1, b_0]$ από MSB σε LSB (k ψηφία)
  - Δηλαδή $b = b_0 2^0 + b_1 2^1 + b_2 2^2 + \dots + b_{k-2} 2^{k-2} + b_{k-1} 2^{k-1} = \sum b_i 2^i$
  - Αριθμός ψηφίων του ακεραίου b : $k = \lceil \log_2 (b+1) \rceil = O(\log b)$
- ✓ Ο αλγόριθμος υπολογίζει διαδοχικά τα $a^c \bmod n$ όπου το c παίρνει ως τιμές δυνάμεις του 2 (doublings)

Υψωση σε δύναμη με επαναλαμβανόμενο τετραγωνισμό (*repeated squaring*)

MODULAR-EXPONENTIATION(a, b, n)

1 $x \leftarrow a$

2 $y \leftarrow 1$

3 Let $[b_{k-1}, \dots, b_1, b_0]$ be the binary representation of b

4 for $i \leftarrow 0$ to $k-1$

5   do

6   if $b_i = 1$ then $y = y \cdot x \bmod n$

7          $x = x^2 \bmod n$ //next power of 2

8 return y